

Kielipelit ja ihmisluonto Kivisen mukaan

J.P. Roos

On ilahduttavaa, että Osmo Kivinen pyrkii aivan vakavasti kommentoimaan kirjoitustamme (Roos & Rotkirch, *Tieteessä tapahtuu* 3/2003). Koska oma inspiraationi kirjoituksellemme lähti juuri Kivisen ja Ristelän artikkelista *Sosiologia*-lehdessä ja itse asiassa pitkälle juuri niistä kysymyksenasetteluista, joita Kivinen nostaa kommenteissaan esille, on tärkeää jatkaa keskustelua.

Tällaisissa keskusteluissa on jännittävää seurata, kuinka paljon näyttää liittyvän siihen, mitä kirjoittaja on todella tarkoittanut, jopa silloinkin kun kirjoittaja uskoo pelaavansa vain kielipelejä.

Minusta on vähintäänkin yllättävää, että Kivinen nyt väittää esittäneensä sen lisäksi, että ulkoinen maailma on meistä riippumatta olemassa (tällä ei kuitenkaan ole mitään merkitystä Kivisen varsinaisen argumentaation kanssa, kuten tuonnempana käy ilmi), että sitä koskevat tieteelliset väitteet ovat ehdollisia ja tarkentuvia (siis olevansa täysin samaa mieltä kuin me tieteellisen realismin peruseriaatteesta). Ja että hän tästä huolimatta edustaa rortylaista maailmannäkemyä.

Itse en ole mikään rorty-spesialisti, enkä ihailija, niin kuin Kivinen. Silti ihmettelen sitä, miksi Kivinen ja Ristelä eivät missään viittaa esi-

merkiksi sellaisiin rorty-kriitikoihin kuin Susan Haack, jotka mielestäni ovat aika vakuuttavasti osoittaneet että Rorty ei voi olla pragmatismen perillinen tai uskollinen pragmatismen periaatteille, vaan että hän on pikemminkin ottanut itselleen pragmatistin manttelin syistä, joita Pierre Bourdieu on teoksissaan analysoinut, siis pyrkimyksessään luoda itselleen tieteellisen kentän pääomaa.

*

Äskettäin (2002) Rorty on arvioinut *London Review of Books*issa Bernard Williamsin kirjan *Truth and Truthfulness*, missä hän keskustelee laajasti myös konstruktionismista. Hän kertoo kuuluvansa ylpeydellä niihin jotka kieltävät totuuden, ja jos otan suoran lainauksen, niihin joille "what we call 'the search for objective truth' is not a matter of getting your beliefs to correspond better and better to the way things really are, but of attaining intersubjective agreement, or of attempting to cope better with the world round about us".

Rortylle on sama asia jos pyritään vakuuttamaan argumentin totuudesta kuin jos pyritään oikeuttamaan jokin asia. Eron tekeminen näiden välillä on tarpeetonta. Rorty kiistää myös olevansa minkään sortin darwinisti joka ajattelisi että ihmisellä olisi jotain universaaleja ominaisuuksia, joihin voitaisiin vedota kun keskustellaan vaikkapa totuuden ja rehellisyyden välisestä suhteesta (Williams ajattelee että ihmisillä on myötsyntyinen taipumus arvostaa rehellisyyttä ja totuudellisuutta suhteissaan toisten ihmisten kanssa; Rorty kiistää tämän jyrkästi ja pilkallisesti kunnon YSM-näkemyksen mukaisesti). Kivisen Rorty on siis konstruktio jolla ei ole juurikaan tekemistä todellisen, elossa olevan, ja Kivisen väitteitä vastustavan Rortyn kanssa..

Sama koskee Kivisen vasemmalla kädellä tekemää *Yhteiskuntatieteellisen standardimallin* kiistämistä. Se on hänen mukaansa pelkkä olkinukke jota kukaan ei kannata. Ongelma on tässä se, että itse olen yhteiskuntatieteilijä joka on aika hyvin perillä siitä mihin yhteiskuntatieteilijät yleensä uskovat ja eivätkä usko (voin jopa väittää vaikuttaneeni noihin uskomuksiin) ja lisäksi kuulun niihin jotka ovat pitkään vakaasti uskoneet YSM:n perusväittämiin. Mielestäni on melko selvää, että myös Kivisen ja Ristelän artikkelin ja kirjan rationaalinen ydin perustuu YSM:n pohjalle. En voi sille mitään, että joidenkin yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa on tapana jyrkästi kiistää moiset näkemykset lii-

allisina yksinkertaistuksina. Ongelma on vain siinä, että he hyväksyvät näiden olettamusten johdonmukaisena seurauksena olevan konstruktionistisen ja yhteiskuntakeskeisen näkemyksen yhteiskuntatieteiden kehityksestä, samalla kun he kiistävät itse olettamukset.

Niinpä vain muutaman kappaleen jälkeen Kivinen jo toteaa että pragmatisteille tieto on ennen kaikkea väline maailmassa selviämiseen ja ongelmien ratkaisemiseen, ei maailman esittämiseen - tässä on siis hento yhteys Rortyn edustaman "pragmatismen" ja Kivisen välillä. Ristiriitaa alussa esitetyn totuusnäkemyksen kanssa ei kuitenkaan ole, sillä maailman olemassaololla meistä riippumatta ei ole juurikaan merkitystä. Kaikki oleellinen kun syntyy erilaisissa kielipeleissä. Kielestä riippumatonta tietoisuutta ei ole. Ei edes kykymme havainnoida oman ruumiimme tiloja ole muuta kuin oppimista käyttämään asianmukaisia termejä asianmukaisissa yhteyksissään, väittää Kivinen (olisi hauska tietää minkä sopimuksen mukaan Kivinen toimii kun hän vahingossa panee käteensä vaikkapa kuumalle levyille). Todettakoon muuten, että ajattelu ja tietoisuus ovat eri asioita, mutta varmaa on että kummallakin on vahva ei-kielellinen komponentti, aivan samoin kuin luontumuksilla..

*

Mitä pitemmälle Kivinen siis jatkaa, sitä kauemmas joudumme hänen alussa esittämästään järkevästä perusnäkemyksestä. Käsitykseni on että hän ei voisi, jos olisi looginen, hyväksyä tätä lähtökohtaa vaan hänen pitäisi myöntää olevansa eri mieltä, ja edustavansa lähinnä YSM:n tyyppistä mutta ehkä vieläkin äärimmäisempää näkemystä. (jossa yhteiskunnallisillakaan faktoilla ei ole paljon painoa, vaan puhtaat kielipelit ovat keskeisessä asemassa) Tällaiseen näkemykseen ei ehdottomasti sovi se, että "yhteiskunta" on ilmiö, joka on myös ihmisen biologisten perusominaisuuksien tuotetta, joilla ei ole mitään tekemistä kielenkäytön tai kielellisten sopimusten tai oikeutusten kanssa.

Kivinen liioittelee Pinkerin asemaa lähteenämme ja lähtökohtanamme. Ja hän antaa kyllä Yrjö Ahmavaaralle aikamoisen ansiottoman arvonnousun vertaamalla tätä Pinkeriin. Tässäkin suhteessa Kivinen konstruoi maailman itselleen liian helpoksi. 'Tyhjä taulu' ei suinkaan ole tyhjä metafora. Tai toisin muotoillen: jos kerran biologia ei olennaisesti vaikuta ihmisen sosiaaliseen toimintaan ja sen muotoutumiseen, vaan

jokainen meistä oppii kaiken vasta syntymänsä jälkeen, ja meidän yhteiskunnalliset suhteemme perustuvat vain opitun kollektiivisen illuusion jatkuvaan ylläpitämiseen kielipelien avulla, niin mikä nimi tälle olettamukselle ihmisluonnosta olisi annettava, jos tyhjä taulu ei ole oikea? Olkinukke jonka voi vääntää mihin asentoon tahansa?

*

Kivinen päättää siis kirjoituksensa johdonmukaisen rortylaisesti. On tarpeetonta pyrkiä osoitta-

maan että väite olisi väärä taikka oikea. Riittää että hallitsee kielipelin ja vakuuttaa muut siitä että väite on hyödyllinen (niin kuin Kivisen väite kieltämättä on, koska se yksinkertaistaa kovasti yhteiskuntatieteilijän elämää). Se on valitettavaa, koska Kivinen kuitenkin selvästi ottaa evoluutio-teorian vakavasti, ja on tässä suhteessa jo paljon edellä keskimääräistä suomalaista yhteiskuntatieteilijää.

Kirjoittaja on sosiaalipolitiikan professori Helsingin yliopistossa.